

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΙΔΡΥΘΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΟΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΟΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΝ ΤΗ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ

ΕΤΟΣ ΕΚΤΟΝ
1931

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Ο ΣΚΥΛΟΣΟΦΟΣ

ΥΠΟ

ΑΘΗΝΑΓΟΡΑ

Μητροπολίτου Παραμυθίας και Φιλιατών

*Ἀφιεροῦται εἰς τὸν ἐφάμιλλον τοῦ Διονυσίου
Ἡπειρώτην Ἱεράρχην Σκυρίδωνα Βλάχον.*

Περὶ Διονυσίου τοῦ Λαρίσσης, τοῦ ὡς Τρίκκης γνωριζομένου καὶ ἐμπαικτικῶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του Σκυλοσόφου ἐπικληθέντος, ἐλάχιστα γνωρίζομεν ἀγνοοῦμεν τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ. Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος, ὅστις ἠδύνατο νὰ μᾶς πληροφορήσῃ, τὸν παρατρέχει ἀπὸ σκοποῦ γράφων: «οὐ γὰρ ἀνέχομαι γένος αὐτοῦ καὶ πατρίδα καὶ τᾶλλα εἰπεῖν πολλῶν ἔνεκα»· ἀλλ' ἐξ ὧν δεδομένων ἔχομεν συμπεραίνομεν ὅτι ἦτο Ἡπειρώτης, καὶ δὴ καταγόμενος ἐκ Παραμυθίας τῆς ἐπαρχίας ἡμῶν, διατελέσας τρόφιμος τῆς οὐχὶ ἀσήμου τότε μονῆς ἁγίου Δημητρίου τοῦ Διχούνη.

Τὰ κατὰ τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ γνωρίζομεν ἐξ ὧν ἐγράφησαν περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ, τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Χρονικοῦ, καὶ τοῦ κατ' αὐτοῦ Στηλιτευτικοῦ λόγου Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν, ἀλλὰ θολερὰν πηγὴν, ἐξ ἧς ἠρῶσθησαν οἱ περὶ τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ Διονυσίου συγκεχυμένως καὶ ἐμπαθῶς γράψαντες· εὐτυχῶς ἔχομεν πλέον ὀλόκληρον τὸν Στηλιτευτικὸν Λόγον τοῦ Μαξίμου, δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ λαμπροῦ Ἡπειρώτου Καθηγητοῦ καὶ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβούλου κ. Δημ. Σάρρου ἐν τοῖς «Ἡπειρωτικοῖς Χρονικοῖς»¹.

¹) Ἔτος Γ' Α καὶ Β, σελ. 169 κέξ. Πόσον ἀβασανίστως ἐγράφησαν μέχρι τοῦδε τὰ περὶ τοῦ Διονυσίου ἀποδεικνύουν καὶ ὅσα ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Κ. Δ. Κρουτάλλη ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ν. Πολίτη (τόμ. Γ' σελ. 578) τὰ ὅποια καὶ παραθέτομεν: «Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος ἐχρημάτισεν ἐπίσκοπος Τρίκκης καὶ Θεσσαλίας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17 αἰῶνος (ὄχι ὁ Διονύσιος οὐδέποτε ἐχρημάτισεν ἐπίσκοπος Τρίκκης, ἀλλὰ μητροπολίτης Λαρίσσης), ὁπόθεν ἐξώσθη ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Λαρίσσης τῷ 1611' (οὐδὲν τούτου ἀνακριδέστερον, ἄφοῦ Λαρίσσης ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Διονύσιος, ὄχι δὲ τῷ 1611, ἀλλὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1600), ὡς μετερχόμενος τὸν μάντην καὶ τὸν προφήτην ἐν τῇ ἐπισκοπῇ του καὶ ἀργυρολογῶν (ταλαίπωρος ἱστορία πῶς γράφεται!) Μετέβη δὲ τότε εἰς τὴν Εὐρώπην ὅπου ἡ Ἐνετικὴ Δημοκρατία ἀπέστειλεν αὐτὸν μετὰ χρημάτων εἰς τὴν Ἡπειρον πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ (οὔτε χρήματα ἔλαβεν ὁ Διονύσιος, οὔτε ἐξαπεστάλη ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας»

Ἄρχεῖ ἐν μόνον βλέμμα νὰ ρίψη τις ἐπὶ τοῦ οἰκτροῦ τούτου κατασκευάσματος διὰ νὰ ἐννοήσῃ μεθ' ὅσης ἐμπαθείας ἐγράφη ὑπὸ στενοκεφάλου καλογήρου, ὅστις παρὰ τὴν ἄλλην αὐτοῦ ἀξίαν ὡς θεολόγου δεινοῦ ἐν τοῖς χρόνοις ἐκεῖνοις, καταδείκνυται ἐμπαθέστατος ἐπικριτῆς, ἀνελεύθερος, ἐγωϊστής, φθονερός καὶ ὕβριστῆς ἀπαίσιος, ἐξαντλῶν ὅλον τὸ ὑβρεολόγιον τῶν τριόδων διὰ νὰ ἀμαυρώσῃ τὰ ἡρωϊκὰ καὶ πατριωτικὰ ἔργα τοῦ τετιμημένου μεγάλου Ἡπειρώτου Ἱεράρχου, τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ ἐξάγιστον, ἐμβρόντητον, ἄθλιον, ἀνόητον καὶ φρενόληπτον, πανώλην, μαινόμενον, ἀπατεῶνα, δαιμονύσιον, Δαίμονα, Νέον Διάβολον, Λύκρον, Νέον Ἰουλιανόν, γόητα, ἀρχιτέκτονα τῶν κακῶν, κακεντρεχῆ καὶ ἀγύρτην.

Καὶ ἐν τούτοις εὗρέθη Ἡπειρώτης λόγιος, τὸν μὲν Μάξιμον νὰ ὀνομάσῃ ἱερόν, τὸν δὲ λίβελλον αὐτοῦ δεινὸν καὶ βαρύτιμον, ὃν δῆθεν ἀπήγγειλεν ἐν τῷ μητροπολιτικῷ τοῦ φρουρίου τῶν Ἰωαννίνων ναῶ¹ ὁ δὲ Δημήτριος Σάρρος θέλων νὰ ἐξηγήσῃ τὸ τόσον πάθος τοῦ ἀνηλεοῦς Μαξίμου κατὰ τοῦ Διονυσίου γράφει: «εἰς τὴν ἀνοικτίρμονα κατὰ τοῦ Διονυσίου ἐλίθεσιν, ἦν οὐδ' ὁ φρικαλέος θάνατος τοῦ ἡρωϊκοῦ πρεσβύτου ἐμάλαξε, συνετέλεσε πάντως καὶ ὁ τρόμος ὑφ' οὗ εἶχον καταληφθῆ πάντες ἐν Ἰωαννίνοις, μετὰ τὴν τραγικὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς κακουργίας τῶν Τούρκων, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ Μάξιμος ἐν τῷ Στηλιτευτικῷ. Τότε, φαίνεται, ὁ Μάξιμος ὢν ἐγκλειστος ἐν εἰρκτῇ καὶ θέλων νὰ ἐξευμενίσῃ τοὺς Τούρκους, ὑπερέβη πᾶν μέτρον ψόγου στηλιτεύων τὸν μαρτυρικῶς ἀποθανόντα καὶ ἀξιὸν τοῦλάχιστον συμπαθείας, ἂν μὴ θαυμασμοῦ, ἔθνομάρτυρα Διονύσιον».

Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι μόνον ὁ τρόμος, ὅστις ὑπηγόρευσε εἰς τὸν ἀνίερον ἐπικριτὴν τὸ ἀνόσιον καὶ ἄμοιρον πάσης ἀξίας καὶ ἀνθρωπισμοῦ λιβελλογράφημα τοῦτο, οὐδ' ἠθέλησε δι' αὐτοῦ ὁ ἐγκλειστος δῆθεν Μάξιμος νὰ ἐξευμενίσῃ τοὺς τούρκους. Ἄν οἱ τοῦρκοι ἐλάμβανον γνῶσιν τοῦ λόγου τούτου, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Μάξιμος τοὺς ὀνομάζει «ἀσεβεῖς», «ἀτιθά-

τοῦναντίον τόσον ἐν Βενετίᾳ, ὅσον ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ οὐδεμιᾶς ἔτυχεν ὑποδοχῆς ὁ Διονύσιος ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τοῦναντίον καταδρομῆς) ἐγκαταστάς δ' εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Διχούνης, κειμένης ἐν τῷ χωρίῳ Θεσπρωτία, ὡς ἀπλοῦς μοναχὸς καὶ περιερχόμενος τὰ χωρία καὶ πᾶς παρακειμένας πόλεις παρεσκεύαζε τὴν μελετωμένην ἐπανάστασιν· τὸν δὲ 71βριον τοῦ 1612 (ἴσχυ 1612 ἀλλὰ 1611) κτλ.».

Περὶ Διονυσίου ἐγράψαμεν καὶ ἡμεῖς ἐλάχιστα ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἡπειρος» τῶν Ἰωαννίνων 1924 ἀρ. 86, 87. Ἐν «Ἡπειρωτικοῖς Χρονικοῖς» Β' 12 ἐπίσης ἐγράψαμεν ὀλίγα καὶ ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν «ὁ Ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ ὑπῆρξε πράγματι Ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου;», ἧτις εὐρίσκεται ἤδη ὑπὸ τὰ πιεστήρια.

¹) «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» Γ' σελ. 174 σημ. 1.

σους τυράννους», τὸν δὲ προφήτην αὐτῶν χαρακτηρίζει «ὡς μαινόμενον καὶ γέμοντα πάσης ἀκαθαρσίας» καὶ τοὺς ναοὺς των «ὡς κατοικητήρια δαιμόνων», ἡ τύχη του δὲν θὰ ἦτο καλλιτέρα τῆς τοῦ Διονυσίου».

Τὸν λόγον του ὁ Μάξιμος ἔγραψεν ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύστῳ μόνον ὑπὸ τοῦ πάθους ἐμπνεόμενος, οὐδ' ἀποβλέπων τόσον εἰς τὸ παρόν, ὅσον εἰς τὸ μέλλον, ἵνα παραδώσῃ τὸ ὄνομα τοῦ θύματός του εἰς τὸ αἰώνιον ἀνάθεμα καὶ τὸν γέλωτα τῶν ἐπιγιγνομένων γενεῶν. Οἱ Ἰωαννῖται οὐδέποτε τὸν ἤκουσαν ἀπαγγελλόμενον, ἀλλ' οὐδὲ θὰ ἀνέγνωσαν αὐτόν· ἡ ἔχθρα τοῦ Μαξίμου κατὰ τοῦ Διονυσίου δὲν εἶχεν ὄρια, ἦτο θανάσιμος· διότι δὲν ἦτο γέννημα μιᾶς στιγμῆς ἢ μιᾶς ἐποχῆς μόνον, ἀλλὰ ὀλοκλήρου ζωῆς. Ὁ Μάξιμος δὲν ἐγνώρισε τότε τὸ πρῶτον τὸν Διονύσιον ἐν Ἰωαννίνοις· ἐγνωρίζοντο πρὸ πολλοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἶχον παλαιούς λογαριασμούς, τὸ λέγει ρητῶς ὁ Μάξιμος, ὅστις ἐλέγχων τοὺς ἀκολουθήσαντας τὸν Διονύσιον γράφει: «Μεμπτέοι δ' οὐχ ἤκιστα καὶ οἱ ὑπὸ σοῦ ἀπατηθέντες τε καὶ πλανηθέντες. Πάντα γὰρ αὐτοῖς εἶπον ταῦτί, πάλαι σε τοιοῦτον ἐπιστάμενος εἶναι». Ὁ Μάξιμος ἦτο πράγματι σοφὸς διδάσκαλος, τὰ βιβλία του τὸ μαρτυροῦσι περιτράνως. Ἐπόνει ἐπίσης τὸ ἔθνος του· καὶ τίς καλόγηρος Ἕλλην δὲν τὸ ἐπόνεσε; Εἰργάσθη ὅσον ἠδυνήθη πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας εἰς τὸ ἐν τῇ σκιᾷ ἀμαθείας πορευόμενον τότε Γένος ἡμῶν· «νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, γράφει, οὐ διαλιμπάνω τὸ ἡμέτερον γένος καὶ ἐμὲ αὐτόν κλαίων, τῇ ἀμαθίᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ ἀπαιδευσίᾳ συνόν τε καὶ συζῶν ὄρων. . . . καὶ οὐ διέλιπον ὅσαι ἡμέραι μεθ' ὄσης προθυμίας καὶ δὴ καὶ ἀμισθὶ σχεδόν, τοῦ ὀλίγου ἐκείνου οὐ εὐπορῶν τυγχάνω μαθήματος τοῖς βουλομένοις μεταδιδόναι»· ἀλλ' ἦτο ἐγωῖστῆς νομίζων ὅτι αὐτὸς μόνος κατεῖχε τὸ μονοπώλιον τῆς σοφίας, διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ λύσσης κατελαμβάνετο ὁσάκις ἤκουε νὰ γίνεται λόγος περὶ τοῦ Διονυσίου ὡς σοφοῦ καὶ φιλοσόφου· ἦτο ἐμπαθῆς καὶ φθονερός καὶ οὐχὶ ἄψογος τὸν χαρακτηῖρα. Πιστὴν αὐτοῦ εἰκόνα μᾶς παρουσιάζει μία ἐπιστολὴ τοῦ μεγάλου Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, τοῦ παραδελφοῦ καὶ συμμαθητοῦ αὐτοῦ κατ' ἀρχάς, προϊσταμένου καὶ κυριάρχου ἔπειτα αὐτοῦ. Ὁ Κύριλλος γνωρίζων ἐκ πείρας τὸν δύστροπον, ἐγωῖστικὸν καὶ ὑπεροπτικὸν αὐτοῦ χαρακτηῖρα καὶ βλέπων νὰ τοῦ δημιουργῆ καθ' ἐκάστην ἐν Αἰγύπτῳ πράγματα, ἔκρινε καλόν, ἐπιληφθεὶς καταλλήλου εὐκαιρίας, νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ τῶν Πατριαρχείων, ἀποστέλλων αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τὸ πρόσχημα συλλογῆς ἐράνων ὑπὲρ τοῦ πράγματι πενομένου καὶ δοκιμαζομένου ποικιλοξόως Ἀλεξανδρινοῦ θρόνου. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ὁ Μάξιμος περιέπεσεν εἰς χεῖρας ληστῶν φράγκων, ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ ἀπήχθη εἰς Ἰταλίαν, στερηθεὶς τῶν πάντων· διὰ τοῦτο καὶ ἐζήτησεν ἀπαλλαγεῖς τῆς αἰχμαλωσίας νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Τότε

ὁμοῦς ὁ Πατριάρχης γράφων πρὸς αὐτὸν τὸν ἐλέγχει διὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἐπιδειχθεῖσαν ἀτάσθαλον διαγωγὴν του προσθέτων καὶ τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικῶς:

«Εἰ δὲ τὸ ὑστερηθῆναι τῶν ὧν μετὰ σοῦ εἶχες βιβλίων, τὰ βιβλία πλὴν ὀλίγων σὰ οὐκ ἦν, τῆς ἐκκλησίας ἦν, καὶ ἀπώλεσας οὐ σύ, ἀλλ' ἡ ἐκκλησία, ὅσα εἶχες ἄνευ εὐλογίας λαβῶν, ἀφ' ἡμῶν κρύψας ὅσα χειρόγραφα ἦν, καὶ τοῦ τύπου τὰ ἐκλεκτά, καὶ δὴ καὶ αὐτὸν τὸν Στρωματέα τοῦ μακαρίτου, ὃν ἔλεγες ἐτασθεῖς παρ' ἡμῶν, πυρὶ ἀναλωθῆναι εἶτα σοὶ γραμματίον εὐρεθὲν, ἐνῶ μετὰ ἄλλων βιβλίων, εἰς Ἀλεξάνδρειαν παρὰ σοῦ σταλέντων καὶ ὁ Στρωματεὺς τοῦ Μελετίου ἐσυνάπτετο, ἤλεγξε τὴν σὴν προαίρεσιν, ἣτις ἐμοὶ μὲν καὶ ἐξ ἄλλων τεκμηρίων ἐγνώσθη οἷως διέκειτο πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀρχήν, ἀλλ' ἐμφαντικώτερον ἐξ ἧς ἐνδομυχεῖτό σοι βουλῆς, ἠλικιότι τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ Σιναίου ὄρους ἐπαναβῆναι, λόγοις ἀφρόνων πεισθέντι· καὶ νῦν παρ' ἐκείνοις παροιμία τὸ πρᾶγμα, καὶ τινος ἤκουσα τῶν ἐξ αὐτῶν, παρόντων καὶ ἄλλων, εἰπόντος αὐτολεξεῖ: «Τοσοῦτον ἄξιον εἶναι τὸ πετραχήλιον ἐνὸς ἐκάστου ἱερομονάχου τῶν ἡμετέρων καὶ γραμματικὴν μὴ εἰδότες, ὡς καὶ τοῦ ἐπιστήμονος» καὶ διὰ σὲ πάντες τὸν λόγον ἐπέγνων εἰρηῆσθαι. Γράφω δέ σοι τοῦτο ἵνα καταλάβῃς ὅσον σοὶ κέρδος ἐκ τούτου, καὶ ὅπως σκοπὸς μου σημεῖναί σοι ὅτι πάντῃ σεαυτῷ θαρρήσας πάσχεις ὅσα πάσχεις, καὶ χεῖρω σοὶ παραχωρηθήσεται, εἰ μενεῖς ἀδιόρθωτος, ὅσον ἀπεύχομαι. Καὶ νῦν ἐν οἷς ἔπαθες ἀπώλεσας ἃ εἶχες, οὐ δεῖ σε λυπεῖσθαι· ὀλίγα γὰρ ἦσαν τὰ σά· καὶ μὴ δυσχέραινε ταῦτα παρ' ἡμῶν ἀναγνώσκων. Κρίνω γάρ σοι μᾶλλον δηλῶσαι, ὅτι ἀληθές ἐστὶν ἢ κρύψαι ὡς καὶ περὶ τῆς ἧς γράφεις σῆς ἐλεύσεως, ἣτις ἐμοὶ οὐ καταθύμιος ἐστίν, βαθεῖαν ἄγοντι εἰρήνην ἀπόντος σου, ἧς οὐκ ἠξιώθη παρόντος· ὅθεν σοὶ κατ' ἀπόφασιν γράφομαι, εἰ μὲν ἄλλοθι ἀναπαυθῆναι δυνηθῆς (ὡς καὶ δύνασαι) ἀπόστηθι τῆς ἡμετέρας συνοδίας, ἢ οὐ μέχρι τέλους κἂν ὀλίγον χρόνον, καὶ ἀπέχοντά σε φιλήσομαι καὶ ὅπη σοὶ δυνηθῶμεν χεῖρα ὀρέξαι αἰτηθέντες, οὐ παραβλέψομαι· εἰ δὲ ἀνακάμψαι πρὸς ἡμᾶς βουληθῆς, σὲ οὐ τοιοῦτον βουλόμεθα, οἷον εἶχομεν, ἀλλὰ ταπεινότερον καὶ ὑπήκοον ἐν πᾶσι, καὶ δεῖ δοῦλον καὶ ὑπηρέτην ὑπακούοντα δεσπότη. Καὶ πρὸς τούτοις τὸν σὸν ἀνεπιὸν ἀπὸ σοῦ πέμψον, λαβὴ γὰρ ἔσται σκανδάλου»¹.

Τοιαύτη ἡ εἰκὼν τοῦ Μαξίμου, τὴν ὁποίαν ἐζωγράφισεν ἡ ἀριστοτεχνικὴ χεὶρ τοῦ μεγάλου Πατριάρχου, τοῦ ὁποίου τὸν βίον κατέστησεν ἀβίωτον, διὰ τοῦτο καὶ ἠσθάνθη τὴν μεγαλυτέραν ἀνακούφισιν, ὅταν ἀπηλλάγη αὐτοῦ. «Ἦτο δὲ ἀτύχημα διὰ τὸν ἠρωϊκὸν καὶ σοφὸν Ἱεράρχην

¹) «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» Γ'. σελ. 178 σημ. 2.

Ἡπειρώτην, διότι ἡ τύχη τοῦ ἔφερεν ἀντιμέτωπον τοιοῦτον ἄνθρωπον μὲ τοιαῦτα ἔλαττώματα καὶ ἀπεριόριστον ἐγωϊσμόν, ὅστις τὸ πᾶν θὰ ἔπραττεν, ὡς καὶ τὸ ἔπραξεν, ἵνα ἀποτύχη τὸ διὰ τόσης ὑπερανθρώπου προσπαθείας ἐπιχειρηθὲν ὑπὸ τοῦ Διονυσίου πατριωτικὸν ἔργον· ὁ μελετῶν ἐπισταμένως τὸν Στηλιτευτικὸν βλέπει καθαρά τὴν ἀντίδρασιν, ἥτις ὑπὸ τοῦ Μαξίμου καὶ τῶν ὀπαδῶν του ἐγένετο κατὰ τῆς πατριωτικῆς δράσεως τοῦ ἡρωϊκοῦ Διονυσίου καὶ τῶν συναγωνιστῶν του.

Ἄν τὸ ἔργον τοῦ Διονυσίου ἀπέτυχε, καὶ ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, ἀσφαλῶς δὲν προῆλθεν ἐκ τῶν λόγων τοὺς ὁποίους ἐμπαικτικῶς ἐκθέτει μετὰ ἐμπαθείας ὁ κακόγλωσσος Μάξιμος, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀντιπατριωτικῆς διαγωγῆς αὐτοῦ τούτου τοῦ Μαξίμου καὶ τῶν ὁμοφρονούντων αὐτῷ, ἣ ἐπέμβασις τῶν ὁποίων ἐπέφερε τὴν τραγικὴν καταστροφὴν. Ὁ Διονύσιος ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ 800 ἐνθουσιώδεις νέους ἐκ Παραμυθίας, Σουλίου καὶ ἄλλων χωρίων, μετὰ θάρρους ἐπέπεσε κατὰ τῶν Τούρκων τὴν νύκτα τῆς δεκάτης πρὸς τὴν ἐνδεκάτην Σεπτεμβρίου 1811· πανικὸς τότε κατέλαβεν αὐτοὺς καὶ ἔσπευδον νὰ ἀποκριθῶσιν ἀπέλπιδες, ὅτε ἀνέλπιστοι ὑπερασπισταὶ αὐτῶν παρουσιάσθησαν, οἱ ὅποιοι τόσον οἰκτρῶς ἐτερμάτισαν τὸ κίνημα. Τὸ χρονικὸν τῶν Ἰωαννίνων μᾶς παρέχει ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀξιοσημειώτην πληροφορίαν· «ἄφοῦ, λέγει, ἐξημέρωσεν, ἐνωθέντες οἱ Ῥωμαῖοι τοῦ Κάστρου μὲ τοὺς Τούρκους, ἐπειδὴ ἦσαν ὀλίγοι οἱ Τοῦρκοι, ἐπολέμησαν τὸν Κακοδιονύσιον καὶ τὸν ἐχάλασαν»¹.

Δὲν ἐξετάζομεν ἂν τὸ κίνημα τοῦ Διονυσίου ἦτο ἀπονεννοημένον καὶ γελοῖον, ὡς ἠθέλησεν ἔπειτα ὁ Μάξιμος νὰ τὸ παραστήσῃ, ἐπισωρεύων σοφιστικὰ καὶ ἀνοήτους λόγους πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ του, τολμῶν ὁ δειλῆτος νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀποστατήσαντα Διονύσιον ὡς Νέον Διάβολον, ὡς Νέον Ἰουλιανὸν ἀποστατήν!! Ἄν ὅλη ἡ Ἱεραρχία, ἂν ὁ ἐλληνικὸς κληρὸς ἐσκέπτετο ὡς ὁ Μάξιμος, ἂν ἄφινε τὰ πάντα εἰς τὴν τύχην, ἂν λεπτεπιλέπτως ἐξήταζε τὴν κατάστασιν καὶ μοιρολατρικῶς ἐξηκολούθουν νὰ κύπτουν τὴν κεφαλὴν καὶ νὰ κίμπτωνται ὑπὸ τὸν ἀνήκεστον ζυγὸν τῆς δουλείας, ὁ ἐλληνικὸς λαὸς οὐδέποτε θὰ ἀνέκυπτεν, οὐδὲ θὰ ἠλευθεροῦτο ἀποτινάσσων τὸ ἐπάρατον αἶσχος τῆς τυραννίας καὶ τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα καὶ ἡ Ἑλλὰς θὰ ἦσαν σήμερον μόνον ἀνάμνησις τοῦ παρελθόντος.

Ὁ Μάξιμος ἐμπαικτικῶς ἀποκαλεῖ τὸν Διονύσιον ἐμβρόντητον μάντιν καὶ γόητα, ἀσχολούμενον εἰς κληδωνισμοὺς καὶ οἰωνισμοὺς καὶ μαντεύματα, παρασύροντα τὸν ἄμαθῆ καὶ ἀπαίδευτον λαόν, καὶ ἐξεμεῖ κατ' αὐτοῦ τὰς χυδαιοτέρας τῶν ὕβρεων καὶ τοὺς φρικτοτέρους ἀναθεματισμοὺς. Ἄν ὁ

¹) Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία Ἡπειρώου Α. σελ. 222 σημ. 2.

Διονύσιος ἦτο μάντις καὶ γόης, τοιοῦτοι ἦσαν ἅπαντες οἱ Πατριάρχαι καὶ Ἑλληνες ἱεράρχαι ἀπὸ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου μέχρι τοῦ Σμύρνης Χρυσσοστόμου, οἱ ὅποιοι εἰς τοὺς λόγους τῶν Προφητῶν καὶ τὰς σκοτεινὰς ἀλλὰ παρηγόρους σελίδας τῆς Ἀποκαλύψεως ἐζήτουν νὰ εὑρουν παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως τοῦ νεκρωθέντος Γένους, οἱ ἱεροὶ δὲ οὗτοι ὀπτασιασταί, πρῶτοι πάντοτε προσέφερον ἑαυτοὺς ὀλοκαυτώματα εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας, δυνάμενοι νὰ φύγωσι καὶ νὰ σωθῶσιν ἔμμενον ἀκλόνητοι ἐν μέσῳ τῶν δημίων των προτιμῶντες ἀντὶ ἐπαισχύντου ζωῆς τὴν ἀγχόνην, ὡς Γρηγόριος ὁ Ε΄ τὸ κατατεμάχισμα, ὡς ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος τὸν πνιγμόν, ὡς ὁ Κυρίλλος ὁ Λούκαρις τὸν μαρτυρικὸν ἐν γένει θάνατον ὡς ἡ μακρὰ καὶ ἀτελείωτος σειρὰ ὄλων τῶν ἔθνομαρτύρων ἱεραρχῶν καὶ ἄλλων κληρικῶν.

Ἄλλ' ὁ Μάξιμος εἶναι ἀνοικτίρμων· ὄχι μόνον δὲν εὕρισκε οὐδένα λόγον συγγνώμης διὰ τὸ θῦμά του, ἀλλ' ὑπὸ τὸ βάρος τῆς τύψεως τοῦ ἰδίου συνειδότης καμπτόμενος προσπαθεῖ νὰ εὔρη λόγους πικροὺς διὰ νὰ καυτηριάσῃ τὸν ἀντίπαλόν του, ἀναμοχλεύων ὀλόκληρον τὸν βίον τοῦ ἀντιπάλου του· μὴ ἀρκεσθεῖς νὰ παραστήσῃ αὐτὸν ὡς αἷτιον ἔθνικῆς καταστροφῆς ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἡπείρῳ, ἀνατρέχει εἰς τὸ παρελθὸν διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἀεῖποτε ὁ Διονύσιος ἀπέβη ὀλέθριος διὰ τὸ Ἔθνος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν.

Εἰς τὸν Στηλιτευτικόν του λόγον ὑπάρχει μία πληροφορία, ἡ ὁποία δὲν ἐφείλκυσε μέχρι τοῦδε τὴν προσοχὴν οὐδ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου Σάρρου, ὅστις μετὰ περισσῆς ὀξύδερκειας ἔγραψε περὶ τοῦ Διονυσίου καὶ τοῦ Μαξίμου. Ἐλέγχων ὁ Μάξιμος τὸν Διονύσιον θέλει νὰ παρουσιάσῃ αὐτὸν ὡς ἀπ' ἀρχῆς ὄργανον καὶ κατοικητήριον τοῦ Διαβόλου, ἀφ' ἧς ἐποχῆς κατετάχθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου καὶ συνεπῶς ὀλετήρα τοῦ Γένους, «ἐξ ὅταν γάρ, γράφει, τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἠμφιέσω, ἐξ ἐκείνου καὶ τὸν διάβολον συνημφιέσω καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἂν τὸ σχῆμα ὑπαίτιον εἴποι τις, οὐ γὰρ ἂν οὕτω μανείη τις, ἀλλὰ τὴν σὴν κακίστην γνώμην τε καὶ προαίρεσιν. Σοῦ γὰρ ἔργον ἦν καὶ τὸ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἀλοῦσαν κατοικητήριον δαιμόνων γενέσθαι· οὐ γὰρ ἐφησυχάζειν τε καὶ ἠρεμεῖν ἠθελες καὶ τῇ τῶν ἱεροδιακόνων ἔτι τελεῖν χορεία. Κατὰ τῆς Ἐκκλησίας δ' ἐχώρεις, τῷ ὁμοίῳ σοι κακεντρεχεσιάτῳ Νικηφόρῳ ἀεὶ συμπλεκόμενος καὶ ὁμόσε (οὐχὶ ὁμόσας) τούτῳ χωρῶν κακεῖνος σοί».

Εἶπομεν ἤδη ὅτι τὸ πάθος τοῦ Μαξίμου κατὰ τοῦ Διονυσίου δὲν ἦτο πρόσφατον, εἶχον συναντηθῆ καὶ ἄλλοτε πρὸ πολλοῦ, πρὸ 25 ἐτῶν ἐπὶ ἄλλου πεδίου, ὁ δὲ μνησίκακος Πελοποννήσιος, δὲν παραλείπει οὐδεμίαν περίστασιν διὰ νὰ ἐπιρρίψῃ κατὰ τοῦ Διονυσίου τὴν ἐνοχὴν, ἀδιάφορον ἂν τὸ θῦμά του ἦτο ἀθῶον· τίς θὰ τὸν ἐλέγξῃ; ἡ γλῶσσα τοῦ

ἐχθροῦ του εἶχε πλέον σιγήσει, ἠδύνατο λοιπὸν νὰ ἐπιρρίψῃ κατὰ τῆς μνήμης του ἀκωλύτως τὸν λίθον τοῦ ἀναθέματος!

Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία, περὶ ἧς πρόκειται ἐν τῇ ἄνω σημειώσει, εἶναι τὸ Πατριαρχεῖον τῶν Παμμακαρίστων, τὸ τρίτον μετὰ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν καὶ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων τοιοῦτον τὸ Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον ἐξ αἰτίας δῆθεν τοῦ Διονυσίου ἐγένετο κατοικητήριον τῶν δαιμόνων, δηλαδὴ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων γενόμενον τέμενος τῆς θρησκείας αὐτῶν. Τίς δὲ ὁ κακεντρεχέστατος Νικηφόρος, πρὸς τὸν ὁποῖον διαπληκτιζόμενος ὁ Διονύσιος ἐγένετο αἰτία ἵνα χάσωμεν τὸ Πατριαρχεῖον; Τὴν ἀπάντησιν μᾶς δίδει ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἔλαβε χώραν ὅτε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἦτο ὁ κλεινὸς Ἱερεμίας ὁ Τρανός, εἷς τῶν μεγάλων Πατριαρχῶν, καὶ ὅστις διὰ τοῦτο ἀπέβη ὁ στόχος τῶν ἐχθρῶν του κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἐποχὴν τοῦ Γένους ἡμῶν. «Τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας δίκην νηὸς ἐν πελάγει χειμαζομένης καὶ κατὰ τὸν πονηρὸν κλύδωνα τῶν ἀλλεπαλλήλων σκανδάλων καὶ μυρίων ἀτόπων, καταβαπτίζεσθαι κινδυνευούσης» τῇ ἐπεμβάσει τῶν Τούρκων τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐπέβη ὁ Μητροπολίτης Καισαρείας Παχώμιος ὁ Πατέστας, διδάσκαλος διατελέσας τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ τοῦ Γ'. Κατὰ τοῦ Πατέστα, ὅστις πατριαρχεύσας ἐξώρισε τὸν Ἱερεμίαν εἰς Ῥόδον, ἠγέρθη τότε ἀτρόμητος ὁ φίλος καὶ ἀφωσιωμένος τοῦ Ἱερεμίου διάκονος Νικηφόρος, «σοφὸς διδάσκαλος», ὅστις, ὑπερανθρώπως ἀγωνισθεὶς, ἐπέτυχε νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν θρόνον τὸν ἐπιβάτην μετὰ ἐλπίδων νὰ ἐπανέλθῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ αὐτὸς ἐξόριστος εἰς Ῥόδον. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τοῦτο ἀνθίστατο ἡ ἐξουσία, ἐδέησε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον ὁ Φιλιππουπόλεως Θεόληπτος, ὑποσχεθεὶς νὰ ἐργασθῇ πρὸς ἐπαναφορὰν τοῦ γνησίου Πατριάρχου ἐπὶ τοῦ θρόνου του. Ἀλλ' ὁ Θεόληπτος πατριαρχεύσας ἐπελάθετο τῶν ὑποσχέσεών του, διὰ τοῦτο καὶ ἀντέδρα κατ' αὐτοῦ ὁ τοῦ Ἱερεμίου φίλος διάκονος Νικηφόρος, τὸν ὁποῖον ὁ Θεόληπτος ἐξώρισεν εἰς Κύπρον ἐν ἔτει 1586¹. Τότε ὁ Πατριάρχης Θεόληπτος ἐκάλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς συναντιλήπτορα τὸν Μ. Πρωτοσύγκελλον τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελέτιον τὸν Πηγᾶν². Ἀλλ' ἂν ἐξωρίσθῃ ὁ Νικηφόρος, παρέμεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄλλος φίλος τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου «διδάσκαλος καὶ αὐτὸς σοφός» ὁ ἡμέτερος Διονύσιος, μόνος βαστάσας τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἐπιβάτου, ἐπανελθόντος δὲ ἐν τῷ μεταξύ ἐκ τῆς ἐξορίας τοῦ Νικηφόρου ἐπέτυχον νὰ ἀπομοκρύνωσι τοῦ θρόνου τὸν Θεόληπτον, νὰ ἐκδοθῇ δὲ σουλτανικὸν

¹) «Θεολογία», Ε' σελ. 256.

²) «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», Β' σελ. 795 σημ.

διάταγμα ὑπὲρ τοῦ ἐν Ῥόδῳ ἐξορίστου γνησίου Πατριάρχου Ἱερεμίου.

Περὶ τοῦ διακόνου Νικηφόρου ὁ Μ. Γεδεὼν δὲν ἐκφράζεται συμπαθῶς· τὸν ὀνομάζει ἀσύνετον καὶ ἀδόκιμον καὶ τὰς πράξεις του χαρακτηρίζει ὡς ἀτασθάλους, ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὸν χρονογράφον Ψευτοδωρόθεον, τοῦ ὁποίου αἱ κρίσεις περὶ τῶν συγχρόνων του πρέπει νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς κριτικῆς· «ἔκαμε, λέγει περὶ τοῦ Νικηφόρου, τόσαις ἀκαταστασίαις καὶ ἐξοδαῖς ἄμετρος καὶ παράλογες καὶ ἐμίσησάν τον μικροὶ καὶ μεγάλοι»¹. Περὶ τοῦ Νικηφόρου ὅμως ἄλλοι ἐκφράζονται ἐπαινετικῶς, περὶ αὐτοῦ δὲ ἀναφέρεται ἐν τῷ βίῳ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς τῆς Νέας ὅτι «μετήρχετο τὴν ἰατρικὴν ἐμπείρως καὶ ἐπιστημόνως, δι' ἧς τοὺς πάντας ἐπεμελεῖτο καὶ πάντας φίλους ἐκέκτητο»². Ἐπίσης καὶ ὁ ἡμέτερος Διονύσιος μετήρχετο τὸν ἰατρόν, καὶ ὁ πολὺς Μελέτιος ὁ Πηγᾶς ἐπίσης εἶχε σπουδάσει τὴν Ἰατρικὴν ὡς καὶ τόσοι ἄλλοι, καὶ τοῦτο οὐδόλως παράδοξον, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τοὺς σκληροὺς ἐκείνους χρόνους πάντες ὅσοι πρὸς ἐπιστημονικὰς σπουδὰς κατέφευγον εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπανερχόμενοι εἰσῆρχοντο εἰς τὰς τάξεις τοῦ Κλήρου, τὸν ὁποῖον ὅπως δῆποτε ἠνεῖχοντο οἱ κρατοῦντες.

Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν μας. Οἱ διάκονοι Νικηφόρος καὶ Διονύσιος ἀμφοτέρω φίλοι καὶ ἀφωσιωμένοι πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἱερεμίου ἐπιτυχόντες τὴν ἀνάκλησίν του περιῆλθον εἰς ἔριδας—ἀνθρώπινον—, ἀγωνιζόμενοι τίς ἐκ τῶν δύο νὰ καταλάβῃ τὴν τοποτηρητείαν τοῦ θρόνου κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Πατριάρχου· εὐγενῆς φιλοδοξία. Τὰς ἔριδας ταύτας ὑπαινίσσεται ὁ Μάξιμος ἀποδίδων εἰς αὐτοὺς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων τότε κατάληψιν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Παμμακαρίστου· ὁ Μανουὴλ Γεδεὼν εἰς τοὺς Πατριαρχικούς του Πίνακας ὡς ἀκολούθως ἀναγράφει τὰ ἀφορῶντα τὰ κατὰ τὸν Νικηφόρον καὶ Διονύσιον³. «Υποβολαῖς παραβόλοις Ἱεροθέου Μονεμβασίας ἐδράξατο τῆς διοικήσεως ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἱερεμίου Νικηφόρος ὁ Ἱεροδιάκονος καὶ τοποτηρητής, ἐπιτυχὼν τῆς ἀνακλήσεως τοῦ πάτρωνος αὐτοῦ, ζημιώσας τὴν Ἐκκλησίαν χρηματικῶς εἰς βαθμὸν ἀσυγχώρητον. Ἐπὶ τῆς τοῦ Νικηφόρου τοποτηρητείας, ἀφέντες τὴν Παμμακάριστον, κατηγάγομεν τὸν πατριαρχικὸν οἶκον εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοῦ τοῦ Βλάχ-Σεραίου». «Φαίνεται ὅτι, ἐξακολουθεῖ ὁ Γεδεὼν, πάντων ἁμοφωνησάντων ὑπὲρ τῆς τὸ τρίτον ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἱερεμίου, ἡ ἔρις ἐγένετο τοῦντεῦθεν περὶ τῆς τοποτηρητείας· χειρόγραφον εὐμενῶς ὑπὸ τοῦ σάβαστοῦ ἐπισκόπου Μυριοφύτου Γρηγορίου Φωτεινοῦ κοινοποιηθέν μοι

¹) Μ. Γεδεὼν, Πατριαρχ. Πίνακες σελ. 531.

²) Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμ. Βιβλ. Α'.

³) Π. Πίνακες σελ. 530. Περὶ τοῦ διακόνου Νικηφόρου θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐν ἄλλῃ μελέτῃ ἡμῶν.

γράφει «Νικηφόρος ἱεροδιάκονος σοφὸς διδάσκαλος κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἱερεμίου χρόνος γ' (γραπτ. μῆνας γ') καὶ ἐξεβλήθη· Διονύσιος ἱεροδιάκονος καὶ αὐτὸς σοφὸς διδάσκαλος καὶ εὐγαλε τὸν Νικηφόρον καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἡμέρας Ζ' καὶ ἐξεβλήθη. Κατὰ τὸ αὐτὸ χειρόγραφον Νικηφόρος Τοποτηρητὴς τὸ δεύτερον χρόνον ἔνα».

Τὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἱστορίας διατελοῦσιν εἰσέτι σκοτεινά· πολλὰ ὑπάρχουν εἰσέτι τὰ ἀνεξακρίβωτα, οὐδὲ πειθόμενοι μόνον εἰς τὰ λεγόμενα συγχρόνων ἐμπαθῶν ἐπικριτῶν θὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ δικαιώσωμεν ἢ νὰ καταδικάσωμεν τὰ πρόσωπα τῆς Ἐκκλησίας τὰ δράσαντα κατὰ τὰς τραγικὰς ἐκεῖνας ἡμέρας τοῦ ἔθνους. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι κατὰ τοῦ πανισχύρου τότε διακόνου Νικηφόρου ἀντέδρα ὁ ἡμέτερος Διονύσιος συμπλεκόμενος πράγματι μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἀπὸ τούτου μέχρι τῆς κατηγορίας ὅτι ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης συμπλοκῆς ὑπῆρξεν ἡ ἀπώλεια τῆς Παμμακαρίστου, ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις¹. Κατὰ τινὰ δὲ μαρτυρίαν, ἡ ἀφαίρεσις τοῦ Πατριαρχείου εἶχεν ἄλλην αἰτίαν. Ὁ Ἀθανάσιος Ὑψηλάντης γράφει ὅτι «πτῶμα Τούρκου τινὸς εὗρέθη καθ' ὁδὸν πρὸ τῆς πύλης τοῦ Πατριαρχείου, ἦτοι τοῦ ναοῦ τῆς Παμμακαρίστου, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐπιφωσκούσῃ, ἐρρίφθη γὰρ ἐκεῖσε νύκτωρ, φονευθεὶς εἰς ἄλλο τι μέρος. Οἱ οὖν περίξ Τοῦρκοι, πολυάριθμοι ὄντες, ὁμοθυμαδὸν κινουῦσιν ἀγωγὴν κατὰ τῶν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ οἰκούντων, λέγοντες φονευθῆναι τὸν Τοῦρκον παρ' αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἀποδείξαι οὐκ εἶχον, ἔλεγαν προσέτι τὸ ὅτι δὲν ἤμποροῦν κατοικεῖν ἀσφαλῶς τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ τὸν μαχαλᾶν ἐκεῖνον, φοβούμενοι καὶ τοῦ λοιποῦ τοιαύτας θανασίμους ἐπιβουλάς τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἐζήτουν ἐπιμόνως νὰ διωχθῇ ὁ Πατριάρχης ἐκεῖθεν καὶ νὰ γενῆ ἡ Παμμακάριστος τζαμίον, ὃπερ ἐγένετο καὶ ὠνομάσθη Φετιέ τζαμί»².

Ἐπίσης πληροφορία, καθ' ἣν ἡ Παμμακάριστος ἀπωλέσθη ἐξ αἰτίας τοῦ Πατριάρχου Θεολήπτου. Εἰς τὸν κατάλογον τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως γραφέντα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Γ' τοῦ ἀπὸ Προϊλάβου ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «Θεόληπτος Φιλίππουπόλεως ὁ παράνομος καὶ παγκάκιστος καὶ ἀπελθὼν εἰς Βλαχίαν ἐλέους χάριν ἐπέμφθη κλήτωρ ἔν' ἕξο. τῇ, ὃ δὲ ἡγεμῶν Μίχνας δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐξάπέστειλε, μὴ δεχθεὶς δὲ καὶ γεγονυίας τῆς καθόδου Ἱερεμίου ἐπιτροπεύει ὁ Διάκονος Νικηφόρος, ἐφ' οὗ ἐλήφθη τὸ πρῶτον ἡ Παμμακάριστος... Θεόληπτος πάλιν ὁ αἴτιος τοῦ λαβεῖν τὴν Παμμακάριστον (τοὺς Τούρκους) 1587³». Ὁ αὐτὸς πάλιν Πατριάρχης Καλλνίκος ἀναφέρει τὰ ἑξῆς:

¹) «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» Β. σελ. 742.

²) Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν σελ. 123. Πιθανῶς ὁ Ὑψηλάντης σφάλλεται ἀναφέρον εἰς τὴν Παμμακάριστον ὅτι συνέβη πρότερον εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

³) «Ἱερὸς Σύνδεσμος» 1916 ἀριθ. 271 σελ. 10.

«Γενομένης δὲ τῆς καθόδου τοῦ Ἱερεμίου ἐπετρόπευεν ὁ Διάκονος Νικηφόρος. Ὁ ἀρχιστράτηγος δὲ τῆς Δύσεως φίλος ὢν τοῦ Θεολήπτου καὶ ἔχων ὁμολογίας χρεωστικὰς αὐτοῦ ἐζήτησε παρὰ τοῦ Νικηφόρου τὸ χρέος. Μὴ ἀπολογηθέντος δὲ ἐσκέφθη βουλήν κακὴν, ἵνα λάβῃ τὴν Παμμακάριστον. Καὶ λαλήσας τοὺς κληρικούς καὶ ἄρχοντας ἐπύθετο τίς δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἐκκλησίαν ταύτην; εἰπόντες δέ: οἱ βασιλεῖς καὶ τοὺς ὄρισμους αὐτῶν δείξαντες, οὐδὲν ἴσχυσαν. Ὑπεσχέθησαν πολλὰ ἄλλ' εἰς μάτην. Αἴτιος δὲ τούτων ἦν (ὡς ὁ λόγος) ὁ Θεόληπτος καὶ οἱ περὶ αὐτόν. Ἔλαβον δὲ ταύτην παρὰ τῶν Χριστιανῶν τῷ Ἰησῷ ἀπὸ Ἀδάμ, ἀπὸ δὲ Χριστοῦ ἀπ᾿»¹

Πῶς ὁμοῦς ὁ Μάξιμος ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς τὸ δυστύχημα τοῦτο; Ἐν Κωνσταντινουπόλει διέμενε τότε, προσκληθεὶς, ὡς εἶπομεν, ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Θεολήπτου ὁ πολὺς Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, τοῦ ὁποίου διάκονος ἦτο ὁ κακολόγος Μάξιμος· δὲν γινώσκομεν ἂν καὶ ὁ Μελέτιος ἐπωφθαλμία τὴν τυποτηρητείαν τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου, τὸν ὁποῖον ὡς ἐπιτηρητῆς ἀργότερον ἐκόσμησε· ὁ Μελέτιος, φαίνεται, ὅτι δὲν διέκειτο συμπαθῶς πρὸς τοὺς δύο διακόνους, τοὺς τόσον πολεμήσαντας τὸν φίλον τοῦ Θεόληπτου, καὶ πολλάκις ἤλεγχεν αὐτούς. Ὄταν δὲ ὁ Διονύσιος ἐζήτησε τὴν μεσολάβησίν του, ἵνα ἐπέλθῃ συμφωνία καὶ συμφιλίωσις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Νικηφόρου ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἠδικεῖτο, ὁ Μελέτιος ἔγραψεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν· «Νικηφόρε καὶ Διονυσίε τοῖς διαφερομένοις Μελέτιος καλούμενος εἰρηνεῦσαι καὶ διαλλάξαι τούτους.

Κελεύετε με μεσιτεῦσαι μεταξὺ ὑμῶν τε καὶ Νικηφόρου, ἐγὼ δὲ πολλάκις μεσιτεύσας καὶ μηδὲν ἀνύσας, τῶν ἀγαθῶν τῆς μεσιτείας ἀπολήγω· λέγειν δ' ἐῷ (πολλάκις γὰρ εἶπον καὶ ὑμῶν αὐτῶν ἀκουόντων) παρ' οἷς πίστιν οὐχ εὗρισκων ἄλλ' ἅπαντα ἀπιστίας, ἐπιπορκίας, μισανθρωπίας μεστά, τούτοις ἐμὲ ἠκιστα πιστεύειν. Ἡμεῖς (ὕμεῖς ἴσως) τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθῶν καὶ ἀνδρῶν ἐμπειρότεροι· δι' ὃ δὴ καὶ τοῖς ἀνδράσι καὶ τοῖς ἡθεσι τοῖς θρησκευτικοῖς, ὡς οἴδατε, βέλτιον ἐφαρμόσθητε· ἔρρωσθε ἐν Κυρίῳ».

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης καταφαίνεται ἡ ἀπογοήτευσίς τοῦ Μ. Πρωτοσυγκέλλου Ἀλεξανδρείας ὡς ἐκ τῆς οἰκτρᾶς τότε καταστάσεως, ἀλλὰ σιγή καὶ δυσαρέσκεια κατὰ πάντων, μὴ ἐξαιρουμένων βεβαίως τοῦ Νικηφόρου καὶ Διονυσίου. Ὑποπτευόμεθα ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπογοήτευσίς καὶ δυσαρέσκεια ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα διαψευθεισῶν ἐλπίδων καὶ ὑποσχέσεων, διὰ τοῦτο καὶ ἐκχέει κατὰ πάντων τὴν χολήν του καὶ δὴ κατὰ τοῦ Διονυσίου κατὰ τοῦ ὁποίου διέκειτο ἀσυμπαθῶς καὶ τότε καὶ βραδύτερον,

¹) «Ἱερὸς Σύνδεσμος», 1916 ἐριθ. 262 σελ. 11.

ὅτε κατέλαβεν ἐπιτροπικῶς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον, ὁπότε πλεόν ἀπὸ τοῦ 1593¹ ὁ Διονύσιος ἦν Μητροπολίτης Λαρίσης, προαχθεὶς εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ προστάτου καὶ φίλου αὐτοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Τρανοῦ. Εἰς τὸ γράμμα τῆς καθαιρέσεως τοῦ Διονυσίου ἀπὸ Λαρίσης τῷ 1601 ἀναφέρεται, «ὡς πολλάκις παραινεθεὶς καὶ ἐπιτιμηθεὶς, παρὰ τοῦ ἐπιτροπεύοντος τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου Μακαριωτάτου Ἀλεξανδρείας κυρ Μελετίου, δοῦναί τε καὶ ἀποτίσαι τὴν Πατριαρχικὴν ζητείαν τε καὶ βοήθειαν καὶ ἔτι πρὸς τούτοις τὰ τῆς βασιλείας χαράτσια»².

Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Μάξιμον. Οὗτος, ὡς εἵπομεν, διατελέσας διάκονος τοῦ Πατριάρχου Μελετίου τοῦ Πηγᾶ εἶχε κληρονομήσει τὴν κατὰ τῶν δύο διακόνων Νικηφόρου καὶ Διονυσίου δυσαρέσκειαν τοῦ πάτρωνός του. Τίς οἶδε δέ, ἂν ὡς ἦτο πολυπράγμων καὶ ῥαδιοῦργος δὲν ἔλαβε πολλάκις ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῶν μέγα τότε δυναμένων διακόνων μαθήματα πειθαρχίας, αὐτὸς ὁ αἰωνίως ἀπειθάρχητος, διατηρήσας πικρὰν ἀνάμνησιν αὐτῆς καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν· καὶ ὅταν μετὰ 25 ὅλα ἔτη ἡ συρροὴ τῶν περιστάσεων ἔφερεν ἀντιμέτωπον αὐτὸν πρὸς τὸν Διονύσιον, γέροντα ἤδη, ἀλλὰ πάντοτε σφριγῶντα καὶ διαπνεόμενον ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν πατρίδα του ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῆς τυραννίας, ἐξέσπασε κατ' αὐτοῦ ὅλη ἐκείνη ἡ δυσαρέσκεια καὶ τὸ μῖσος, ὥστε νὰ συντελέσῃ, ἵνα ἀποτύχῃ τόσον οἰκτρῶς τὸ πατριωτικὸν ἐπιχείρημα τοῦ ἀντιπάλου του³ ὁ ἀνηλεὴς κατὰ τοῦ Διονυσίου Στηλιτευτικὸς λόγος μᾶς δίδει τὸ δικαίωμα πάντα νὰ ὑποθέσωμεν. Ἐξ αὐτοῦ μανθάνομεν ὅτι ἐν Ἰωαννίνοις εἶχον τότε σχηματισθῆ δύο ἀντιφερόμεναι μερίδες, ἡ τῶν φιλελευθέρων μετὰ τῆς νεολαίας μὲ ἀρχηγὸν τὸν Διονύσιον μετὰ τοῦ σκοποῦ νὰ ἀποδιώξῃ τοὺς Τούρκους, καὶ ἡ τῶν συντηρητικῶν, αὐτῶν ὑποκινουμένων ὑπὸ τοῦ Μαξίμου, ὅστις εἶχεν ἀναλάβει τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ κινήματος. Ἐντεῦθεν ἡ καταπρόδοσις τῶν προμάχων τῆς ἐλευθερίας καὶ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Ἱεράρχου καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ.

Ὁ Μάξιμος ὁ οὐδέποτε συμπαθήσας τὸν ἀτυχήσαντα Ἱεράρχην, μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς ὅσα κατ' αὐτοῦ ἔπραξε, ἵνα ἀποτύχῃ τὸ ἐγχείρημα αὐτοῦ, τὸ «ἄγος» ὡς τὸ ὀνομάζει καὶ τὸ «δαιμονίων ἐπιχείρημα», κατ' αὐτόν, μὴ αἰσθανθεὶς οὐδένα οἶκτον διὰ τὸν σφαγιασθέντα ὑπὲρ τῶν ἔθνικῶν

¹) Μαυρογορδ. βιβλιοθ. Παράρτημα ΙΖ' τόμ. Ε. Φ. Σ. Κων/λεως σελ. 75. Ἐν «Ἑλληνικοῖς» τόμ. Β. τευχ. Α. σελ. 132· πρβλ. καὶ Échos d'Orient ἔτ. XXXIII. (1930) N° 158. p. 182. V. Laurent, A propos de l'«Oriens Christianus» Notes de géographie et d'histoire ecclésiastique.

²) «Ἐκκλ. Ἀλήθεια» Β. σελ. 780.

³) Ὅσα καὶ ἂν γράφῃ ὁ Μάξιμος, ὅτι ἀσμένως ὑπεδέξατο τὸν Διονύσιον ἐλθόντα εἰς Ἰωάννινα, δὲν τὸ πιστεύομεν ὁ ὅλος λόγος του ἀποδεικνύει τὸ ἐναντίον, μῖσος μόνον καὶ ἔχθραν ἀποπνέων καὶ χαιρεκακίαν.

αὐτοῦ ἰδεωδῶν, μὴ ἄρκεσθεις εἰς τὸ χυθὲν αἷμά του καὶ τὴν διαπόμ-
 πουσιν τοῦ ἱεροῦ σκηνώματός του, διέπραξε μεγαλείτερον ἔγκλημα ἐπιχει-
 ρήσας νὰ δυσφημήσῃ αὐτὸν καὶ μετὰ θάνατον καὶ νὰ παραδώσῃ τὴν μνή-
 μην του εἰς τὸ αἰώνιον ἀνάθεμα καὶ τὸν γέλωτα, διὰ τοῦ ἐπαισχύντου
 Λιβέλλου του· «ἐλάλησε, κατὰ τὸν Προφήτην, ἀδικίαν εἰς ὕψος καὶ ῥή-
 ματα καταποντισμοῦ γλώσση δολία»· ἐντεῦθεν δὲ μὴ ἄρκεσθεις εἰς ὅσα
 τότε συνέβησαν κακὰ ἀνατρέχει, ὡς εἶπομεν, εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἀνα-
 μοχλεύει πάντα τὰ ἀτυχῆ γεγονότα διὰ τὸ γένος μας, ὡς αἴτιον πάν-
 των κατηγορῶν τὸν ἀτυχῆσαντα ἱεράρχην. Ἄλλ' ἔστι δίκης ὀφθαλμός·
 μάτην ἐκοπίασε ὁ σπόρος τῆς ἐλευθερίας, τὸν ὁποῖον ὁ σοφὸς καὶ ἥρωϊ-
 κὸς Ἱεράρχης Διονύσιος, ὁ πρωτοπόρος οὗτος τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενε-
 νείας, ἀφθόνως ἐπότισε μὲ τὸ ἱερὸν αἷμά του, ἀπέφερε τοὺς καρπούς
 του· τὸ ἔθνος βραδέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς ἀπετίναξε τὸν ἐπικατάρατον ζυγὸν
 του καὶ ἀπῆλαυσε τὴν πολυπόθητον ἐλευθερίαν του, τὴν ὁποίαν τόσον
 ὄνειροπόλησε καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐμαρτύρησεν ὁ ὀπτασιαστὴς καὶ ὄνει-
 ροπόλος Ἱεράρχης. Ἐκτοτε τρεῖς ὅλοι διέρρευσαν αἰῶνες καὶ ἐλεύθεροι
 πλέον οἱ νέοι τῆς Ἡπείρου, οἱ ἀπόγονοι τῶν σφαγιασθέντων μαρτύρων,
 ἐπὶ ταῖς μεγάλαις ἑορταῖς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἐθνους ἐν μεγαλειώδει
 ἑορτῇ, ἧς καὶ ἡμεῖς ἠὺτυχήσαμεν νὰ ἀπολαύσωμεν, ἐν ἐνθουσιασμῷ καὶ
 ἱερῷ συναγερωμῷ, ἐν ἀνεκλαλήτῳ κατανύξει, τῇ 3ῃ Ὀκτωβρίου 1930, ἀκρι-
 βῶς ἐκεῖ, ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ χώρου, ὅπου οἱ λυσσωδεις ἐχθροὶ τοῦ ἥρωϊ-
 κοῦ Ἱεράρχου τὸν συνέλαβον, ἔστησαν θριαμβευτικῶς πολύτιμον ἀνα-
 μνηστικὴν στήλην, εἰς αἰδίδιον μνήμην τῆς τιμῆς καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης
 τοῦ Γένους πρὸς τὰ ἀθάνατα καὶ μαρτυρικὰ αὐτοῦ τέκνα.

Ὁ ἐμπαθὴς πελοποννήσιος καλόγηρος ἠστόχησε τοῦ σκοποῦ του· τὸ
 ἀνόσιον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ὕψωσε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του διὰ τοῦ
 λιβέλλου του, περὶ συνέτριψε τὸν ἴδιον· θελήσας δὲ νὰ παραδώσῃ τὸν
 μάρτυρα Διονύσιον εἰς τὴν χλεύην τῶν μεταγενεστέρων καὶ τὸ αἰώνιον
 ἀνάθεμα, ἔστησεν, ἄκων, δι' αὐτὸν ἔθνικὸν αἰδίδιον ἀντίθημα, πρὸ τοῦ
 σκοποῦ γενεαὶ γενεῶν θὰ κλίνουν μετὰ σεβασμοῦ τὸ γόνυ· ἡ δὲ ὑβρι-
 στικὴ ὀνομασία Σκυλόσοφος διὰ τῆς ὁποίας αὐτὸς καὶ οἱ ὄπαδοί του
 ἠθέλησαν νὰ ἐξευτελίσουν τὸν ὄντως σοφόν, ἀπέβη σήμερον διὰ τὴν
 Ἡπειρον καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα σύμβολον ἱερὸν καὶ τίτλος ὑψίστης ἐθνι-
 κῆς τιμῆς.

Ἀληθῶς ὑπάρχει ἱστορικὴ δικαιοσύνη.

Ἐἰς τὰς ἀπαστραπτούσας ἐκ λαμπηδόνης ἀνεσπέρου δόξης αἰθού-
 σας τοῦ ἔθνικοῦ Πανθέου τόπον διὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Διονυσίου τοῦ Σκυ-
 λοσόφου. . . . Καταστάς τῆς Κάτω Ἡπείρου τῶν Ἰωαννίνων πορθητής,

ἠττήθη ὁ νικητὴς τῆς ἰδέας εἰς σύρραξιν ἔλθων μὲ ὀλίγους καὶ ἀόπλους πρὸς τὰ ἠνωμένα στρατόπεδα τῶν ἐχθρῶν του, ὁ ἀτρόμητος. Διωκόμενος ἔμεινε τὴν ψυχὴν ἀδούλωτος, ἀπτόητος πρὸ τῶν φρικωδῶν βασάνων, ζωντανὸς θηριωδῶς ἐκδερόμενος, δὲν κατεβλήθη, ἀλλ' εἶχε τὴν ψυχὴν λάμπουσαν ἐκ χαρᾶς ἐν μέσῳ τῶν ἀγρίων μαρτυρίων, ὁ ὑψηλόφρων ἱερεὺς, ὁ στρατιώτης ὁ καρτερόψυχος, ὁ ἔθνομάρτυς, ὁ σεπτὸς, ὁ ἀίδιμος Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος»¹.

Ἐν Παραμυθίᾳ τῇ 26 Φεβρουαρίου 1931.

¹) «Παρθενώνας», βιβλ. Ζ', σελ. 300.